

İktisadın Ezeli Sorunsalı: Serbest Ticaret mi, Korumacılık mı?

Mustafa Acar*

*Malların geçmesine izin verilmeyen sınırlardan askerler geçer.
Frederic Bastiat*

Giriş

İktisatta her devirde yandaşları ve karşıtları olan, zamanla canlılığını yitirmeyen, geçmişi çok gerilere gitse de gündemden hiç düşmeyen kadim bazı sorunsallar vardır: müdahaleci devlet-minimal devlet, sağlam para-zayıf para, denk bütçe-açık bütçe, ithal ikameci sanayileşme-ihracata yönelik sanayileşme, piyasa-regülasyon gibi. Serbest ticaret- korumacılık sorunsalı da “yılların yıpratamadığı” bu sorunsalların en esaslıları arasında yer almaktadır.

Serbest ticaret ile korumacılık arasındaki mücadelenin geçmişi modern iktisat tarihi kadar, hatta daha da gerilere götürülebilir. İktisadın felsefeden koparak bir sosyal bilim dalı hâline geliş süreci genellikle Adam Smith’in *Milletlerin Zenginliği* adlı başyapıtının yayınlandığı 1776 tari-

---

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

hiyle başlatılır. Oysa serbest ticaret ve korumacılık tartışmaları daha eski lere, Merkantilist (16.-17. yüzyıl) ve Fizyokrat (18. yüzyıl) görüşlerin yaygın olduğu dönemlere kadar geriye gider. Zaman ilerlese, teknoloji gelişse ve dünya küreselleşme sayesinde küçük bir köye dönüşse de bu tartışma bitmemiş; serbest ticaret-korumacılık çatışması giderek klâsikleşen, her devirde yeniden alevlenip gündemdeki yerini koruyan, kısmen biçim değişirse de özü itibariyle varlığını koruyan bir sorunsala dönüşmüştür. Gerek Avrupa ve Kuzey Amerika gibi gelişmiş dünya, gerekse Asya, Afrika ve Lâtin Amerika gibi gelişmekte olan dünyada politikacılar, bürokratlar, akademisyenler ve—başta iktisatçılar olmak üzere—sosyal bilimciler bu konudaki tartışmalara katılmaktadırlar. Bir grup insan yerli endüstrileri, iç piyasayı ya da yerli işçileri kollamak amacıyla korumacılık politikasını savunurken, bir grup da tersine daha yüksek refah, daha kaliteli, daha çeşitli ve daha ucuza mal ve hizmet temini için serbest ticaret politikasını savunmaktadır. Her iki taraf da kendi tercihini meşrulaştırmak üzere, çok sayıda argüman bulabilmektedir. Daha ilginç, bir grup politikacının, kendi sicilinde “serbest ticaretten yana” kaydı bulunmasını sağlamak üzere retorik düzeyinde serbest ticaretin erdemlerinden dem vururken, fiilen korumacı politikalar uygulayabilmektedir.

Serbest ticaret-korumacılık tartışmaları AB ile bütünleşme sürecinin görece hızlandığı, Gümrük Birliği’nden kimilerine göre Türkiye’nin kârlı çıktığı ileri sürülürken kimilerince aksine 80 milyar dolar gibi devasa miktarlarda zarara uğradığının iddia edildiği, 2005 yılında tekstil kotalarının kalkmasıyla dünya pazarlarına daha güçlü biçimde girecek olan “Çin tehdidi” karşısında başta tekstilciler olmak üzere yerli sektörlerin özel koruma talep ettikleri bir ortamda ülkemizi son derece yakından ilgilendiren, güncel bir tartışmadır. Bu konuda siyasetçiler ve bürokratlar kadar, konuyla ilgisi olan araştırmacılar, öğrenciler ve hattâ sıradan insanların da zihin berraklığına kavuşmalarına yardımcı olacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bu çerçevede bu yazı iktisadın adı geçen bu temel sorunsalını çeşitli boyutlarıyla irdeleyip tartışmaktadır. İzleyen bölümde millî güvenlik, bebek endüstriler, koşulların eşitliği, âdil ticaret, ulusal pazar, işsizliğin önlenmesi, işgücü sömürüsü vb. gibi korumacılık lehindeki argümanlara yer verilmektedir. Daha sonra serbest ticaretçi bakış açısıyla bu argümanlar eleştirilmektedir. Ardından serbest ticaretin erdemleri irdelenmekte-

Piyasa

dir. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak, akılda tutmaya değer bazı önermelere yer verilmektedir.¹

Bitmeyen Kavga: Korumacılık Serbest Ticarete Karşı

Başta belirtildiği gibi korumacılık ve serbest ticaret arasındaki kavga kökü çok eskilere dayana bir kavgaadır. Mesele sadece pratik sorunlarla ve kısa vadeli bireysel çıkarlarla değil, kısmen de insanoğlunun dış dünyaya, insan-insan ve insan-doğa ilişkilerine bakış açısıyla, yani zihniyetle ilgili olduğu için bu tartışmanın kolay kolay bitmesini beklememek gerekir. Aşağıda önce korumacılık lehindeki argümanlar sıralanacak, daha sonra bunlar eleştirilecektir.

1. Korumacılık Lehindeki Görüşler²

a. Ulusal Güvenlik

Korumacılık lehine en yaygın kullanılan argümanlardan biri ulusal güvenlidir. Buna göre serbest ticaret ithalatı yaygınlaştırarak yabancı mallara, dolayısıyla dışa bağımlılık yaratır. İhtiyaç duyduğu ürünleri kendisi üretmek yerine dışardan satın almayı tercih eden bir ülke büyük risk almaktadır; çünkü olağanüstü durumlarda, özellikle de savaş halinde ticaret ortağımızın size mal göndermeyi reddetme olasılığı vardır. Böyle bir durumda ülke çok sıkıntıya düşebilir, bunun için mümkünse tüm mallarda, ama özellikle “stratejik” önemdeki endüstrilerde korumacılık ve kendine yeterlik esas olmalıdır.

b. Bebek Endüstriler Argümanı

Yine oldukça yaygın bir korumacılık argümanı bebek endüstriler veya genç endüstriler tezi olarak bilinen argümandır. Buna göre henüz kuruluş aşamasında bulunan veya gelişmesini henüz tamamlamamış, dolayı

¹ Uluslararası ticaret konusunda geniş bilgiler içeren güzel bir ders kitabı için bkz. Caves, Frankel ve Jones (1996). Türkçe’de uluslararası ticaretin teori ve politikası konusunda Seyidoğlu (2003) ve Karluk (2003) ilk akla gelen eserlerdir. Ayrıca dış ticaret kuramlarının tarihsel seyri konusunda Yılmaz (1992)’ye bakılabilir.

² İktisatçıların çoğu devlet müdahalesi, aşırı korumacılık ve sübvansiyonlara karşı olmakla birlikte, aksi kanaati taşıyan iktisatçılar da yok değildir. Devlet müdahalesi lehine politika reçeteleri için örneğin Laura Tyson’ın *Who’s Bashing Whom* (1992) adlı eserine, Türkçe literatürde ise Erol Manisalı’nın *Küresel Kışkaç* (2001) ve öteki çalışmalarına bakılabilir. Korumacılık politikası konusunda daha ayrıntılı bilgi Bhagwati (1988) ve Kalaycıoğlu (1991)’de bulunabilir. Azgelişmiş ülkelerde korumacılığın yapısı ve özellikleri konusunda ayrıca bkz. Balassa vd. (1971).

ısıyla dış rekabet karşısında tutunacak gücü olmayan yerli endüstrileri korumak gerekir. Dış rekabet baskısından kurtulan genç endüstriler daha rahat gelişme ve rekabet gücü kazanma imkânına kavuşacaklardır. Aksine bu sektörler gelişmelerinin bu erken aşamalarında korunmazlarsa hiç bir zaman gelişme fırsatı bulamayacaklar, daha bebekken ölmüş olacaklardır.³

c. Dampinge Karşı Koruma

Dampingin sözcük anlamı “dökmek, boşaltmak, yere indirmek”tir. İktisadî anlamda damping “maliyetinin altında satış” demektir. İddiaya göre bazı firmalar piyasaya girmek, rakiplerini zor duruma düşürmek, piyasayı ele geçirmek gibi amaçlarla maliyetinin altında bir fiyattan mal satmaktadırlar. Veya yine bu kapsamda bazı ülkelerin firmaları dış piyasalarda mallarını iç piyasadakinden daha ucuza vermektedirler. Bu da doğal olarak yerli firmalara karşı haksız rekabet doğurmaktadır. Bu duruma karşı yerli firmaları koruyucu ve “âdil” fiyat ile fiilen uygulanan fiyat arasındaki farkı giderici bir tedbir olarak “anti-damping vergisi” konmalı, haksız rekabet ortadan kaldırılmalıdır. “Âdil” fiyatın ne olduğu ve nasıl tespit edileceği meselesi ise başlı başına bir yazı konusu olacak kadar karmaşık bir konudur.

d. Âdil Ticaret veya “Koşulların Eşitlenmesi” Argümanı

Korumacılık yanlılarının ileri sürdükleri argümanlardan biri de koşulların eşitliği argümanıdır. Buna göre esas olan serbest ticaret değil, “âdil” veya “hakça” ticarettir. Yerli ve yabancı firmaların yüzyüze oldukları üretim ve maliyet koşulları eşit değildir. Doğal nedenler, hükümetlerce sağlanan destekler, teknolojik koşullar, işgücü ve çevre koşulları farklı olduğu için çoğu durumda yabancı firmalar yerli firmalara karşı daha avantajlı bir konumdadırlar. Bu avantajları ortadan kaldıracak düzenlemeler yapılmadan, meşhur deyişle, oyun sahası “düz” hâle getirilmeden serbest ticarete girişmek yerli firmaları haksız rekabete maruz bırakmak demektir. O hâlde tarifeler, kotalar, sübvansiyonlar veya başka koruma araçlarıyla üretim ve maliyet koşulları eşitlenmeli, rekabet sahası düzleştirilmelidir.

³ Korumacılık lehine en yaygın başvuru olan bebek endüstriler tezi konusunda daha fazla bilgi için örneğin bkz. Baldwin (1969), Grossman ve Horn (1988), Mayer (1984).

e. Stratejik Ticaret Politikası

Buna göre devletler firmalarının bir pazara ilk giren, bir ürünü ilk üreten veya teknolojik üstünlüğü elinde tutan firmalar hâline gelmesini temin etmek amacıyla belirli endüstrilere özel koruma sağlayabilirler. AR-GE desteği, sübvansiyonlar, vergi muafiyeti, ucuz finansman desteği vb. yollarla sağlanacak koruma sayesinde hem firmalar belirli sektörlerde üstünlük sağlayıp yüksek kâr elde edecekler, hem de ülkeye prestij kazandıracaklardır.[†]

f. İşsizliğin Önlenmesi

Korumacılık yanlılarına göre yerli endüstrileri dış rekabete karşı korumak işsizliğin önlenmesine katkıda bulunur. İthalatı kısmak ithalata rakip mal üreten endüstrilere olan iç talebi canlandıracak, talebin canlanması siparişleri artıracak, siparişlerdeki artış üretimi uyaracaktır. Üretimi artırmak için de daha fazla işçi çalıştırmak gerektiğinden sonuçta korumacılık sayesinde işsizlik azaltılabilecektir. İşsizlik de bir ülkenin iç dengesini sağlamak için çözmesi gereken en önemli ekonomik sorun olduğuna göre, korumacılık ülke ekonomisi için yararlı bir politikadır. Bu bakış açısına göre yerli malı kullanmayıp ithal malı kullanmak ülke vatandaşlarını işsizliğe mahkûm eden, zihniyetin radikal biçimlerinde neredeyse vatana ihanet gibi görülen bir tutumdur.

g. Dış Ödemeler Dengesinin İyileştirilmesi

Korumacılık politikalarının gerekçelerinden biri de ödemeler bilançosu açıklarının giderilmesidir. İthalatın ihracattan fazla olması dış ticaret açıklarına yolaçar. Dış ticaret dengesi cari işlemler bilançosunun, o da dış ödemeler bilançosunun bir parçasıdır. Ödemeler bilançosu açıkları Merkez Bankası nezdinde tutulan döviz rezervlerinin erimesine ve dış borçlanmaya sebep olur, bunun da ülke ekonomisi ve ülkenin dış saygınlığı açısından istenmeyen sonuçları vardır. Bu nedenle dış açıkların kapatılması, dış ticaret dengesinin sağlanması ve dış rezerv kayıplarının önlenmesi için dış ticarete korumacı önlemlerin alınması, bu bağlamda ithalattın kısıtlanması, hatta sermaye hesabının sıkı kontrol altında tutularak ülkeden dışarıya serbestçe sermaye çıkışına izin verilmemesi gerekir.

[†] Stratejik ticaret politikası konusunda bkz. Corden (1990).

b. Ulusal Pazar, Yerli Malı Argümanı

Ulus-devletçi bir perspektiften bakıldığında “ulusal pazar yerli firmaların hakkıdır.” Yabancı firmalar ulusal firmaların doğal hakkı olan iç piyasaya girmek ve pazarın bir bölümünü ele geçirmekle yerli firmaların hakkına el koymuş olmaktadır. Emperyalist dış güçlerin sömürgeci emellerine hizmet eden çokuluslu şirketlere pazarı açmak, sömürüye davetiye çıkarmak ve ekonomiyi iyi niyetlerinden kuşku duyulması gereken dış güçlerin etkisine açık, zayıf ve kırılğan hâle getirmek demektir. Bu nedenle, ulusal pazarı yerli firmalara tahsis etmek, tüketicileri yerli malı kullanmaya teşvik etmek, gerekirse gümrük duvarlarını yükselterek ekonomiyi yabancıların rekabetinden korumak gerekir. Tahmin edilebileceği gibi bu argüman daha çok geçmişinde sömürge deneyimi yaşamış, ulusal bağımsızlık mücadelesi vermiş, daha sonra ülkede dış güçlere her düzlemde kuşkuyla bakan otoriter yönetimlerin işbaşına geldiği, ulus-devletçi ve milliyetçi duyguların güçlü olduğu az gelişmiş ülkelerde kabul görmektedir. Ancak iç pazarda yabancı malların daha çok görüldüğü dönemlerde gelişmiş ülkelerde de yerli firmaların kamuoyunu bu yönde başarıyla yönlendirdiği gözlenmektedir. Japon mallarının Amerikan pazarını “istila ettiği” 1970’li ve 1980’li yıllarda Amerika’da görülen yabancı düşmanlığı ve ithal mallara tepki kampanyaları az gelişmiş ülkelerdeki benzerlerini aratmayacak niteliktedir.

i. İşgücü İstismarının Önlenmesi

Buna göre, serbest ticaret ülkeleri karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmek veya mevcut üstünlüğü devam ettirebilmek amacıyla işgücünü istismara yöneltmektedir. 15 yaşın altında, oyun oynayarak çocukluk çağını yaşaması ve okula gitmesi gereken çocuk yaştaki insanlar işgücüne katılmakta, düşük ücretle ve ağır çalışma koşulları altında iş yapmaya zorlanmaktadır. Bu durumun önlenmesi için çocuk işçi çalıştıran, çalışma koşullarını ILO standartlarına uydurmayan ülkelerle serbest ticaret yapılmaması, bu ülkelerden gelecek mallara ambargo, yasak veya kısıtlama uygulanmalıdır. İşgücü sömürsünün ve çocuk işçi çalıştırmanın önlenmesi argümanı daha çok az gelişmiş ülkelerle yapılan ticaretin ekonomilerine zarar verdiğini düşünen gelişmiş ülkelerde yaygındır.

j. Çevrenin Korunması

Yine daha sıklıkla gelişmiş ülkelerde gözlemlenen bir serbest ticaret karşıtı argüman da çevrenin korunmasıyla ilgilidir. Buna göre, gelişmekte olan ülkeler geri teknolojilerle üretim yapmakta ve çevreyi kirletmektedirler. Havaya, karaya ve suya zehirli atıkların bırakılmasıyla hava kirliliği, su kirliliği, çölleşme, doğal hayatın tahrip olması, belirli hayvan türlerinin yok olması gibi sorunlar ortaya çıkmakta, çevre kendini yenileyemez hale gelmektedir. O hâlde çevreyi kirleten teknolojiler kullanan az gelişmiş ülkelerle serbestçe ticaret yapılmamalı, bu ülkeler temiz teknolojiler kullanmaya zorlanmalıdır.

Korumacılık lehindeki gerekçelerin belki daha da çoğaltılması mümkündür. Ancak sanırım buraya kadar sıralananlar korumacı görüşün ne tür argümanlara yaslandığı konusunda yeterince fikir vermektedir. Şimdi de korumacılık aleyhindeki, dolayısıyla serbest ticaret lehindeki başlıca görüşlerin neler olduğuna gözatalım.

2. Korumacılık Aleyhindeki Görüşler

a. Tüketicinin Sömürülmesi

Korumacılık aleyhindeki görüşlerin belki de en önde geleni tüketicinin sömürülmesiyle ilgilidir. Buna göre, iktisadî faaliyetin esas gayesi insan ihtiyaçlarının giderilmesidir, dolayısıyla iktisadî etkinliğin merkezine insan, iktisadî konumu itibariyle de “tüketici” oturtulmalıdır. Dolayısıyla tüketiciye kaliteli malı ucuza sağlayabilecek ekonomik etkinlikler desteklenmeli; mal çeşidini ve miktarını azaltan, kaliteyi düşüren, fiyatı yükselten etkinlikler caydırılmalıdır. Bu bağlamda serbest ticaret birincisini, korumacılık ise ikincisini teşvik eder.

Dış ticarete korumacılık denince akla gelen iki önemli koruma aracı, ülkelerin sınırlarından mal ve hizmetlerin rahatça içeri girmesini engellemek amacıyla konan tarifeler ve kotalardır. Gümrük sınırında maldan vergi almak anlamına gelen tarifelerle, ithalatı yapılabilecek mal miktarının sınırlanması anlamına gelen kotalar, özü itibariyle birbirine çok benzer iktisadi sonuçlar doğururlar. Her ikisinin de kısa vadedeki sonucu piyasada toplam arzı sınırlandırmak, fiyatları artırmak, dolayısıyla yerli üre-

ticinin kâr marjını yükseltmektir. İlk bakışta bir kısmı görünmeyen orta ve uzun vadeli sonuçları ise, dış rekabetin engellenmesi nedeniyle teknolojiyi iyileştirme arayışının sekteye uğraması, verimliliğin ve kalitenin düşmesi, mal çeşitliliğinin azalmasıdır. Sonuçta tüketiciler çeşidi daha az, kalitesi daha düşük malları daha yüksek fiyatlardan satın almak zorunda kalmaktadırlar (Acar, 2003: 35-36). Bu ise yerli üreticiye tüketicinin sırtından rant aktaran, tüketici refahını olumsuz etkileyen bir durumdur.

b. Kaynak İsrافی

Korumacılığın bir önemli sonucu da kaynak israfıdır. İthalat sınırlandırıldığı için daha ucuza dışardan temin edilebilecek malları iç piyasada üretmek için görece daha fazla emek, sermaye, zaman ve girişimcinin bu alanlara tahsis edilmesi nedeniyle, başka alanlarda kullanılabilecek değerli kaynaklar bu şekilde israf edilmekte, iktisadî deyimiyile, kaynak dağılımında etkinlik bozulmaktadır. Serbest ticaret her ülkeye görece daha iyi olduğu alanlarda uzmanlaşma ve böylece her iki tarafın da kazançlı çıktığı ticaret yapma olanaklarına kavuştururken; korumacılık içe kapanmayı, pahalı üretimi, en verimli oldukları alanların dışına kaydirmek suretiyle kaynak israfını, karşılaştırmalı üstünlükler ilkesinden saparak ülkeyi bir bütün olarak yoksul ve geri bırakan bir süreci teşvik etmektedir.⁵

c. Rant Kollama

Bu argümana göre korumacılık rant yaratır, rant kollama faaliyetlerini özendirir. Çeşitli gerekçelerle bir kez yerli sanayi dış rekabete karşı korunmaya başlanınca korumadan yararlanan kişi ve kuruluşlar bu düzeyin hiç sona ermemesini, korumanın hep devam etmesini isterler. Bu durumda üretim, altyapı, teknolojinin iyileştirilmesi, AR-GE gibi faaliyetlere harcanabilecek değerli kaynakların hükümet yetkililerini ya da bürok-

⁵ Dış ticaret kuramlarının temeli olan karşılaştırmalı üstünlükler Ricardo'dan (1772-1823) bu yana iktisat yazınında geçerliliğini koruyabilmiş esaslı kavramlardan biridir. Ricardo'nun orijinal modelinin (örneğin emek-değer kuramına dayanması, işgücünün ülke içinde tam hareketli ülkeler arasında ise tam hareketsiz olması, ticaretin talep yönünü ihmal etmesi, sabit maliyetlere ve tam uzmanlaşmaya dayanması, statik bir model olması gibi) bazı eksiklerinden sözedilebilir. Ancak "bu eleştiriler karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin ana düşüncesinin zayıflatmaz, çünkü bunlar daha çok ayrıntularla ilgilidir. Nitekim daha sonra gelen iktisatçılar bu aksak varsayımların yerine daha gerçekçi olanlarını koyarak, modeli genelleştirmiş ve geliştirmişlerdir (Seyidoğlu, 2003: 23).

rasiyi korumacı politikanın devamını sağlamaya ikna etmek için harcanmaktadır. Bu ise kaynakların zaten kıt olduğu gelişmekte olan ülkelerde ciddi boyutlarda kaynak israfına yolaçabilmektedir.⁶

Öte yandan korumacı politika aracı olarak tarifelerin uygulanması hâlinde ithal mallar üzerine konan vergiler tarife geliri olarak hazineye giderken, kotaların uygulanması hâlinde, ithalatın (dolayısıyla toplam arzın) daraltılması sonucu yükselen fiyatlardan doğan kota rantı ithalat lisansına sahip yerli şirketlerin cebine gitmektedir.⁷ Doğal olarak, ithalat lisansının hangi şirketlere verileceğinin belirlenmesi aşamasında siyasetçiler, bürokratlar ve işadamları arasında birtakım rüşvet ve rant paylaşımı pazarlıklarının cereyan etmesi pek muhtemeldir.

d. Teknolojik Gerilik ve Rekabet Gücünün Yitirilmesi

Yukarıda kısmen değinildiği gibi, görünen ve görünmeyen ticaret engelleriyle yerli ekonomi dış dünyadan izole hale getirilince iç piyasa yerli üreticilerin emrine tahsis edilmiş olur. Bu suretle yerli firmalar dış rekabet baskısından uzak, tekelci veya oligopolcü konuma gelip rekabetçi piyasaya kıyasla arzı kısıp fiyatı yükselterek daha yüksek kâr marjlarıyla çalışma olanağına kavuşmuş olurlar. Böylesi rekabetten uzak bir ortamda firmaların teknolojiyi geliştirme, malın kalitesini iyileştirme ve fiyatı düşürme gibi bir öncelikli sorunu olmaz. Dış dünyadaki teknolojik yeniliklerin izlenmemesi, yeni teknolojiler üretmek için AR-GE çalışmalarına önem verilmemesi zamanla yerli sanayileri teknolojik olarak geri bırakır, sonuçta uluslararası piyasalarda rekabet gücünün yitirilmesi kaçınılmaz

⁶ Krueger (1974) "Rant Kollayan Toplumun Ekonomi Politikası" adlı kayda değer makalesinde rüşvet, akrabaların devlet işine yerleştirilmesi ve bürokrasinin önemli mevkilerinde bulunan kişilerce tanıdık çevrelere torpilli ihaleler formunda rant arama faaliyetlerinin gelişmekte olan ülkelerde ciddi boyutlara ulaşabildiğini vurgulamakta, bu çerçevede örneğin rant kollama amacıyla yapılan harcamaların Hindistan'da milli gelirin % 7'sine (1964), Türkiye'de % 15'ine (1968) ulaştığı yönünde tahminlere yer vermektedir. Şayet ithalat lisansı işletmenin kapasitesine göre veriliyorsa, atıl kapasiteye yol açacak olsa bile kapasite artırımına gidilmesi de rant aramanın kaynak israfına neden olmasının bir başka yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

⁷ Şayet kota gönüllü ihracat kısıtlaması şeklinde uygulanıyorsa, kota rantı ihracatçı ülkenin şirketlerine gitmektedir. Gönüllü ihracat kısıtlamalarında "gönüllü" olan tek şey isimden ibarettir. Seçmen (yani tüketici) gözünde "korumacı, yasakçı, üreticiyi kollayan" damgası yemek istemeyen ithalatçı ülkenin siyasetçisi, kurnazlık yaparak karşı ülkeden ihracatını "gönüllü" olarak kısıtlamasını istemektedir (Roberts, 2002). Bu yöntem Amerikan siyasetçilerince Japonya'ya karşı 1980'li ve 90'lı yıllarda sık sık kullanılmıştır.

olur. Böylece korumacı politikalar sadece tüketicilerin durumunu kötüleştirmekle kalmaz, aynı zamanda orta ve uzun vadede (iddia edildiğinin aksine) yerli üreticilerin durumunu da olumsuz etkiler. Dolayısıyla, aslında yerli sanayileri teknolojik olarak gelişmeye ve rekabet gücü kazanmaya teşvik etmenin en güzel yolu korumacılık değil, serbest ticarettir.

Bunun en güzel örneği Türk otomotiv sanayisinin son 40 yıldır yaşadığı deneyimdir. 1960'lardan 80'lere kadar ithalat yasakları ve yüksek gümrük duvarlarıyla otomotiv sektörünün korunduğu dönemde Türk halkı Murat 124, Renault 12 ve Anadol marka kalite ve konfor mahrumu üç otomobil modeline mahkûm olmuştur. 1980'lerin başlarında koruma oranlarının (kaldırılması değil) aşağı çekilmesiyle daha kaliteli ve konforlu yepyeni otomobil modelleri piyasaya çıkmış; böylelikle tüketiciler gerek yerli, gerekse yabancı marka kaliteli ve konforlu otomobillere binme olanağına kavuşmuşlardır. Daha da önemlisi, daha önceki dönemlerde ihracat sektörleri arasında "esamesi okunmayan" Türk otomotiv sektörü, Gümrük Birliği'ne (GB) üyelik öncesi koparılan yaygaranın tam aksine, GB sonrası kapısına kilit vurmadığı (ve işçilerini "Bursa sokaklarına dökmediği"!) gibi, 7 milyar dolara yakın ihracat geliriyle 2003 yılında tekstil sektöründen sonra ikinci en büyük ihracatçı sektör haline gelmiştir. Önde gelen otomotiv firmalarının yetkililerinin "GB olayında korktuğumuz başımıza gelmedi, tersine bundan kazançlı çıktık" itirafı, korumacılık yanlılarına zaman zaman hatırlatmaya değer önemde, tarihî bir itiraftır.

e. Bebek Endüstriler Asla Büyümezler

Bebek endüstriler tezinin ilk bakışta haklı bir temeli varmış gibi görünmektedir. Henüz gelişmesini tamamlamamış sektörlerin dış rekabete açılması ve güçlü rakipleri karşısında tutunamayarak iflas etmeleri kaçınılmaz diye düşünmek makul gelebilir. Ancak yaşanan tarihsel deneyim bebek endüstrilerin asla büyüemediklerini, dışsal zorlama olmadan kendiliklerinden "artık büyüdüklerini" belirtip "korumaların kaldırılmasını" talep ettiklerinin pek vaki olmadığını göstermektedir. Bunun da insan doğasıyla ilgili anlaşılabilir nedenleri vardır. Birileri bize bedava ekmek verdikleri sürece bundan pek yakınmaz, saadet zincirinin devam etmesini isteriz. Aynı olgu devletten destek ve koruma gören yerli üreticiler için de geçerlidir. Ne var ki, havuza atlamadan yüzme öğrenilememektedir. Dış

rekabete karşı dayanıklılık kazanmak, rekabet gücü elde etmek de ancak dış rekabetle yüzleşmek sayesinde mümkün olabilmektedir. Bu noktada hemen Doğu Asya ülkeleri, özellikle Güney Kore örneğiyle itiraz edilebilir. Esasen Güney Kore ve Türkiye'yi korumacı politikalar yönünden karşılaştırmak bu bakımdan öğreticidir.

1950'li yılların başlarında ekonomik göstergeler açısından birbirine yakın, hattâ birçok bakımdan Türkiye'nin daha iyi durumda olmasına karşın yüzyılın sonunda G. Kore dünyanın en önde gelen on ülkesinden biri haline gelmiş, kişi başına gelir, dış ticaret hacmi, ihracat performansı ve kendi markalarıyla dünya pazarlarına girme bakımından Türkiye'yi çok gerilerde bırakmıştır. G. Kore ile Türkiye'nin kalkınma politikaları arasındaki en önemli fark, G. Kore'nin sınırları çizilmiş, süresi ve hedef tarihleri belirli, performans kriterlerine bağlı bir koruma uygularken Türkiye'nin daha açık uçlu, süresi belirli olmayan, performans kriterlerinden yoksun, yaptırımlara bağlanmamış bir koruma politikası uygulamasıdır.⁸ G. Kore Türkiye'den çok daha erken tarihlerde dışa açılmış, ithal ikamesinden ihracata dayalı sanayileşmeye daha önce yönelmiş, koruma oranlarını daha erken tarihlerde aşağı çekmiştir. Türk sanayilerinde bebeklikten kurtulma belirtileri tam da korumaların aşağı çekildiği 1980, özellikle de GB (1996) sonrası dönemde gözle görülür hâle gelmiştir. Bu dönemde hem ihracat miktar ve GSYH içindeki payı açısından ciddi artışlar kaydetmiş, hem ihracatın kompozisyonu sanayi ürünleri lehine değişmiş, hem de Türk şirketleri dışa açılmaya başlamıştır.

f. Anti-damping Örtülü Bir Koruma Aracıdır

Anti-damping önlemleri de ilk bakışta haklı bir temele dayanıyor görünmekle birlikte, ayrıntılara indikçe ve uygulamada ortaya çıkan deneyime baktıkça bu görüntü muğlaklaşmakta ve yerini anti-damping önlemlerinin fiilen yeni bir koruma aracı olarak kullanıldığı konusunda derin bir kuşkuya bırakmaktadır. Uygulamada dış rekabetin baskısıyla karşılaşan yerli şirketler bürokrasiye yabancı rakiplerinin dumping yaptığını ileri sürerek haksız rekabete karşı korunma talebiyle başvurumaktadırlar. Bu

⁸ Güney Kore ile Türkiye örneğinin benzer ve aykırı yönlerinin bir karşılaştırması için bkz. Krueger (1990), gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma ve dış ticaret rejimleri konusundaki deneyimleri için bkz. Krueger (1978), Doğu Asya'nın ekonomik kalkınma modelinde devletin ve piyasanın rolü için bkz. Jones ve Sakong (1980), Rodrik (1995).

noktadan sonra yabancı firmaların gerçekten dumping yapıp yapmadıkları konusunda çoğu kez keyfi, tutarsız, tarafgir yöntemler devreye girmekte ve davaların yüzde doksandan fazlasında “gerçekten de dumping yapıldığı” sonucuna varılmaktadır. Bu aslında başka türlü sağlanamayan korumanın anti-dumping adı altında sağlanmasından başka bir şey değildir.⁹

g. Ulusal Güvenlik Argümanı Geçersizdir

Yine üstünkörü bir bakışla haklı gerekçelere dayandığı söylenebilecek ulusal güvenlik argümanının günümüz koşullarında geçerliliğinden kuşkulanan için birçok neden bulunmaktadır. Her şeyden önce belirli bir malda ithalat yüzünden dışa bağımlı hâle geleceğimiz ve savaş koşullarında ortağımızın bize mal satmayı reddetmesi sonucu zor durumda kalacağımız argümanı örtük olarak (malın daima tek bir ülkeden ithal edilmesi, aynı malı temin edebilecek başka ticaret ortaklarının olmaması, bütün dünyanın bize karşı birleşmiş olması, ve nihayet pahalı da olsa aynı malı yurtiçinde üretme olanaklarının tamamen ortadan kalkmış olması gibi) pek de gerçekçi olmayan varsayımlara dayanmaktadır. Daha muhtemel bir senaryo, ne kadar stratejik olursa olsun bir malın birden fazla ülkeden ithal edilebilme olanağının bulunduğu, bir ülkeyle ilişkiler bozulsa bile başka bazı ülkelere müracaat edebilmenin her zaman mümkün olduğu, hattâ gerekirse yurtiçinde üretime yönelmenin imkân dahilinde bulunduğu bir dünyadır.

Öte yandan çağımız karşılıklı bağımlılık ve egemenliğin paylaşılması çağıdır. Küreselleşme süreci ulus-devleti zayıflatmış, millî güvenlik ve ulusal egemenlik gibi kavramların içeriğini ve bunlara atfedilen önemi değiştirmiştir. Dünya çapında gelişmekte olan bölgesel bütünleşme projelerinde, özellikle de AB örneğinde olduğu gibi uluslar bugün karşılıklı olarak egemenliklerini paylaşma yoluna gitmektedirler. Söz konusu olan bir

⁹ Roberts'ın (2002: 121-130) verdiği bilgiye göre, 1986-92 döneminde Amerikan Ticaret Bakanlığı 251 dumping davasının % 97'sinde dumping olduğu sonucuna varmıştır. Bunlardan çoğunda, örneğin Polonya'dan ithal edilen bir ürünün “âdil fiyatı”nı hesaplarken bir defasında Kanada firmalarını, başka bir defasında İspanyol firmalarını emsal kabul etmek gibi keyfi uygulamalar görülmüştür. Bovard'ın *The Fair Trade Fraud* (Âdil Ticaret Sahtekârlığı) (1992) adlı eseri ticaret politikası konusunda uygulamada sergilenen çirkin oyunlar konusuna ışık tutan bir eserdir. Bovard kitabında ABD'nin ticaret politikalarında gözlenen tutarsızlıklar üzerine şaşırtıcı bazı örneklerin yanı sıra, Amerikan Ticaret Bakanlığı'nın dumping değerlendirmesi konusundaki tarafgirlikler üzerine geniş bir örnek olaylar listesine yer vermektedir.

ülkenin kendi aleyhine tek taraflı olarak egemenliğinden vazgeçmesi değil, siyasî ve iktisadî anlamda belirli kazanımlar uğruna egemenliğin bir kısmından karşılıklı olarak vazgeçilmesidir. Ülkelerin birbirine bu şekilde “bağımlı” hâle gelmesi ise devletlerin uluslararası ilişkilerde daha sorumlu hareket etmek zorunda kalacakları, savaş riskini azaltan bir süreçtir.

Kaldı ki, uydu teknolojisi sayesinde uzaydan dünyanın her santimetre karesinin fotoğrafının çekilebildiği, gelişmiş dinleme ve kayıt cihazlarıyla her türlü haberleşmenin takip edilebildiği bir çağda ulusal egemenlik argümanı ile dış ticarete karşı çıkmak bir anlamda abesle iştigaldir. Esas olan yakın ve uzak komşularla dostluk ve karşılıklı güven temelinde işbirliğine gitmek, karşılıklı ticaret ve yatırımlara yönelmek, böylelikle savaş riskini azaltmaktır. Sınırlardan malların, hizmetlerin, insanların ve fikirlerin geçmesine izin verilen bir dünyada, sınırları askerlerin geçmesi olasılığı düşüktür.

b. Ticareti Var Kılan, Üretim ve Maliyet Koşullarının Eşitsizliğidir

Korumacılık lehine ileri sürülen en tuhaf argümanlardan biri hiç kuşkusuz “koşulların eşitliği” argümanıdır. Ülkeler arasında yeraltı zenginliklerinin, pazara uzaklığın, iklim koşullarının farklı olması sonucu üretim koşulları ve maliyetlerin farklı olmasının haksız rekabet yarattığını ileri sürmek, mübadele olgusunun mantığını temelinden kavramamış olmaktır; zira ticareti mümkün kılan zaten bu anlamda “koşulların eşitsizliği”dir. Bu konuda son derece etkili bir üslupla zamanında serbest ticaret karşıtlarına karşı mücadele etmiş bir gazeteci ve düşünür olarak Bastiat (1997) özetle şunu söylemektedir: 1) Üretim koşullarını eşitlemek, mübadele olgusuna temelinden saldırmaktır. 2) Daha avantajlı ülkelere gelecek rekabetin bir ülkedeki iş imkanlarını öldüreceği doğru değildir. 3) Böyle bir şey doğru olsa bile, koruyucu tarifeler üretim koşullarını eşitlemez. 4) Serbest ticaret bu koşulları zaten eşitlenebilecekleri kadar eşitler. 5) Nihayet, mübadeleden en kazançlı çıkacak ülkeler, en dezavantajlı durumdaki ülkelerdir.¹⁰

Tropikal iklimin bu bölgelerde bulunan ülkeleri bazı ürünlerde avantajlı duruma getirmesinden; yeraltı zenginliklerinin bolca bulunduğu ülkelerin maden ve petrol ürünlerinde öne çıkarmasından; işgücü yönünden zengin ülkelerin emek-yoğun ürünlerde üstün kılmasından; bilgi

¹⁰ Koşulların eşitlenmesiyle ilgili daha geniş bir tartışma için bkz. Bastiat (1997, Bölüm 4).

toplumuna daha erken yönelen ülkelerin bilgiye dayalı ürünlerde üretim ve maliyet avantajına, dolayısıyla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmalarından daha doğal ne olabilir? Âdil ticaret, hakça rekabet gibi gerekçelerle ülkeler ve bölgeler arasında “koşulların eşitlenmesini” istemek, örneğin Antalya bölgesinin iklim koşullarının portakal üretiminde (meselâ Doğu Anadolu bölgesine göre “haksız rekabet” doğuran) avantajını ortadan kaldırmak için Antalya yöresindeki portakal bahçelerinin soğutucularla donatılmasını istemek gibi son derece saçma, akla mantığa aykırı, irasyonel bir argümandır. Kısaca, esasen “âdil ticaret” argümanı ticareti en başta vareden temel nedeni ortadan kaldırmaya yönelik başka bir korumacılık talebinden başka bir şey değildir.

i. Korumacılık İşsizliği Önlemez, Sadece Başka Sektörlere Kaydırır

İlk bakışta ithalatı kısıtlamanın yerli endüstrilere talep yaratacağı, dolayısıyla işsizliği azaltacağı düşünülür. Oysa yakından bakıldığında gerek tarife, gerekse kota veya başka biçimlerde ticaret engelleriyle ithalatın sınırlandırılarak dış rekabeti engellemenin net istihdam kazancı sağlayıp sağlamayacağı oldukça kuşkuludur. Bunun temel nedeni ihracat ile ithalatın aslında birbiriyle irtibatlı çift yönlü bir yol olmasıdır.

Sürekli mal alışverişi yaptığınız bir ticaret ortağınıza bir gün “komşu bugüne kadar epey alış-verişimiz oldu, eksik olma; velâkin bundan sonra ben senden mal almayı bırakıyorum. Ama lütfen sen düzenini değiştirme, aynı şekilde benden mal almaya devam et” deseniz, alacağınız en doğal insanî tepki “affedersin komşu, benim alımda ‘enayi’ mi yazıyor?” şeklinde olacaktır. Devletler arasında da durum bundan pek farklı değildir. Siz başkalarından mal alışverişini keserseniz onlar da sizinle olan alışverişlerini kesmek isteyeceklerdir. Bunun ima ettiği sonuç, ithalatı kısıtlamanın aslında ihracat sektörlerini de olumsuz etkilemesidir. Bu arada, ihracata yönelik mal üretimi çoğu durumda ithal hammadde, aramalı ve yatırım malı gibi girdilere bağlıdır. Bu anlamda ithalatta meydana gelecek bir aksama ihracat endüstrilerinin elini kolunu bağlamak anlamına gelecektir.¹¹

İhracat endüstrilerinin gerilemesi ihraç malı üreten işletmelerde küçülme, işten çıkarmalar, dolayısıyla işsizlikte artış demektir. Başlangıçta

¹¹ Toplam ithalatının sadece %10-15’inin nihaî mal, geri kalan %85-90’lık bölümünün hammadde, aramalı ve yatırım mallarından oluştuğu bir ülke olarak Türkiye için bu durum özellikle geçerlidir.

ithalat kısıtlaması nedeniyle ithalata rakip endüstrilerde meydana gelebilecek bir istihdam artışının ihracat endüstrilerinde bu şekilde bir gerilemeyle ortadan kalkması, sonuçta muhtemelen net bir istihdam kazancına yer bırakmayacaktır. Böylece aslında ekonomiye bir bütün olarak bakıldığında işsizlik azalmayacak, yalnızca ithalata rakip sektörler ile ihracata dönük sektörler arasında yer değiştirmiş olacaktır. Kısaca ithalatı sınırlandırmanın bir bütün olarak ekonomi düzeyinde istihdamı artıracığı öngörüsü oldukça kuşkuludur.

j. Korumacılık Orta ve Uzun Vadede Ödemeler Bilançosunu İyileştirmez

İthalatı kısıtlamak yoluyla ödemeler bilançosunu (ÖB) iyileştirmeye çalışmak olsa olsa geçici bir önlem olabilir; zira korumacılık sayesinde ÖB'de meydana gelecek iyileşme kalıcı değildir. Önemli olan sanayinin üretim kapasitesi, turizm altyapısı, doğrudan yabancı yatırım çekme yetisi, siyasal ve ekonomik istikrar, kalite ve fiyatta rekabet gücü gibi yapısal faktörlerde iyileşme sağlayarak döviz gelirlerini artırabilmektir. Bu tür yapısal iyileşmelerin yapılmaması durumunda ÖB'de gününbirlik düzelmeler kalıcı olmayacak, ihracatın ithal girdilere olan gereksinimi nedeniyle ithalatın daralması ihracatı olumsuz etkileyerek, ülkenin döviz kazanma imkânlarını daha da sınırlandıracaktır.

k. Etki-tepki Mekanizması, Misilleme ve Ticaret Savaşları

Korumacılık lehindeki argümanların önemli bir zaafı da bir ülke korumacı tedbirler alırken dış dünyanın buna tepkisiz kalacağını varsaymasıdır. Oysa genellikle ihmal edilen, ama ciddî sonuçlar doğuran gerçek şudur ki etki tepkiyi, bu bağlamda korumacılık korumacılığı doğurur; tarifeleri yükseltmek misillemeyi davet eder.¹² Bu şekilde başlayacak bir ticaret savaşı karşılıklı restleşmeler, yeni tarifeler, kotalar, görünmez engellerle devam edecek, sonuçta her iki taraf da ihtiyacı olan malları daha paha-

¹² Serbest ticarete karşı argümanların popüler düzeyde kayda değer bir tartışması için bkz. Bhagwati (1988). Hint asıllı Amerikalı iktisatçı Jagdish Bhagwati'nin korumacılık yanlısı hızlı bir sosyalist olarak başlayıp daha sonra serbest ticaret savunuculuğuna doğru evrilmiş ilginç bir kariyer serüveni vardır. Yine Paul Krugman'ın *Pop Internationalism* (1998) ve Norberg'in *Küresel Kapitalizmi Savunmak* (2001) adlı kitapları fazla bir teknik iktisat birikimi gerektirmeyen, ticaret politikası konusunda yararlı tartışmalara yer veren eserler olarak ilgilenen okuyucuya önerilebilir.

lı temin edebilir hâle gelecek, ticaret hacmi daralacak, uluslararası ilişkilerdeki barış ve güven ortamı da yerini kuşku ve güvensizliğe bırakacaktır. Ülkeler arasında güvensizlik ve gergin ilişkiler savunma harcamalarının artırılmasını, ekonomik kalkınmaya harcanabilecek kıt kaynakların ölüm makinalarına harcanmasını, kin ve düşmanlık tohumlarının yeşermesini, savaş tamtamlarının ortalığı kaplamasını teşvik eden bir ortam yaratacaktır. Bu anlamıyla serbest ticaret, savaşın ve düşmanlığın panzehiridir.

l. Refah Kaybı

Buraya kadar bütün bu söylenenlerin bir sonucu olarak denebilir ki korumacılık ülke refahını olumsuz etkileyen bir politikadır. Tüketici refahını olumsuz etkiler çünkü korumacılık sonucu tüketici çeşidi az, miktarı sınırlı ve kalitesi düşük malları daha yüksek fiyatlarla satınalmak zorunda kalır. Tüketim olanaklarının sınırlanması ve maliyetinin yükselmesi net refah kaybı demektir. Korumacılık, aynı zamanda, üretici refahını da olumsuz etkiler, çünkü korumacılık politikaları sonucu kaynaklar en verimli oldukları alanlarda değil, korumaya alınmış sektörlerde istihdam edilir. Hem kaynakların yanlış alanlarda çalıştırılarak israf edilmesi, hem de rekabet eksikliğinin yolaçtığı teknolojik gerilik ve rekabet gücü kaybı aksi durumda daha gelişmiş teknoloji ve daha yüksek rekabet gücüne sahip olabilecek üreticinin refahında net kayıp demektir.¹³ Ayrıca koruma ve desteklemenin maliyetini kim öder, değirmenin suyu nereden gelir konusu da ihmal edilmemesi gereken bir konudur.

m. Düşük Ücret, İşçi Sömürüsü

Bu argüman az gelişmiş ülkelerle serbest ticaret yapılması sonucu ücretlerin olumsuz etkilenmesinden rahatsızlık duyan gelişmiş ülkelerin işçi sendikaları ve bunların baskısı altındaki siyasetçiler tarafından dile getirilir. Amaç aslında evrensel bir “emeğin hakkını korumak” ya da “işgücünü insanlık dışı çalışma koşullarından kurtarmak”tan çok, kendi menfaatleriyle ilgilidir. Bu bağlamda “Düşük ücret mi, kime göre?” sorusunun sorulması gerekir. Az gelişmiş ülkelerdeki gerek yerli, gerekse çokuluslu şirketlerin işçilerine ödedikleri ücretler gelişmiş ülke standartlarına göre düşük olabilir; ancak verimlilik ve fiyat farklılıkları dikkate alındı-

¹³ Dış ticaretin iktisadî refahla ilişkisi konusunda örneğin bkz. Corden (1974).

ğında bu farkın görüldüğü kadar büyük olmadığı çok açıktır. Bu anlamda ABD için “düşük” olan ücret, örneğin bir Bangladeş veya Türkiye için düşük ücret değildir. O hâlde gelişmiş ülke sendikalarının 3. dünya ülkelerinde işgücü istismarına karşı çıkıyor görünerek serbest ticarete karşı çıkması, emek sömürsünün önlenmesinden çok, bizzat kendi üyelerinin çıkarlarını korumaktır.

n. Çevrenin Korunması

Yine gelişmiş ülkelerdeki çevreci grupların, zaman zaman da siyasetçilerin az gelişmiş ülkelerle serbest ticarete karşı çıkarken öne sürdükleri bu argüman da tartışmaya açıktır. İlke olarak hiç kimsenin normal şartlarda çevrenin kirletilmesini savunması beklenemez. Ancak iktisadi hayatın gerçekleri daha ince düşünmemiz gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu çerçevede altı çizilmesi gereken iki önemli nokta vardır. Birincisi bugün atmosfere en fazla zehirli gaz bırakanlar gelişmiş ülkelerdir; bunlar arasında Kyoto Protokolü'ne uymamak için kılı kırk yaranlar vardır. İkincisi, örneğin, sanayileşme sürecinin başlarında, 18. ve 19. yüzyıl İngiltere'sinde şehirler, yine 20. yüzyıl başlarında ABD'de Mississippi ve Wabash vadilerinin bugünkünden çok daha kirli durumda olduklarını hatırlamak gerekir. Çevre bilinci, temiz havaya öncelik verilmesi ve bu amaçla çevrenin korunmasına kaynak aktarılması zenginleşme süreciyle beraber yürüyen bir olgudur. Az gelişmiş ülkeler gelişip zenginleştikçe, servetlerini artırdıkça, hayatta karın doyurmaktan başka da yapılması gereken işler ve korunması gereken değerler olduğunun farkına varacak, dolayısıyla kimsenin kendilerini zorlamasına gerek kalmadan çevreyle daha yakından ilgilenmeye başlayacaklardır.¹⁴

3. Serbest Ticaretin Erdemleri

Önceki bölümde korumacılık lehindeki argümanlar eleştirilirken aslında doğal olarak serbest ticaretin üstünlüklerinden söz edilmiş oldu.

¹⁴ Gelişmiş ülkelerin gerek gelişmelerinin erken dönemlerinde, gerekse hâlihazırda kendilerinin yapmadığı birtakım şeyleri az gelişmiş ülkelere tavsiye etmeleri nadirattan değildir. Az gelişmiş ülkelere “tarımsal sübvansiyonları kaldırın” deyip kendilerinin dünyanın en korumacı tarım politikalarını uygulamaları, kriz anında ve hemen sonrasında başkalarına sıkı para, yüksek faiz politikası tavsiye ederken kendilerinin piyasayı rahatlatacak biçimde nakit sağlamaları gibi. Dünya Bankası başkan yardımcısı ve baş ekonomisti görevinde bulunmuş, Başkan Clinton'a ekonomi danışmanlığı yapmış birisi olarak Stiglitz *90'ların Yükselişi* (2003) adlı eserinde 1990'lı yıllarda yaptıkları hataları “itiraf” etmektedir. Yine bu bağlamda Krugman'ın “Amerika'nın dediğini yapmayın, yaptığını yapın” tavsiyesi de bulunması ilginçtir.

Dolayısıyla aynı argümanlar burada tekrar edilmeyecek, yalnızca ortaya çıkan ana fikirlerin altı çizilecektir.

Serbest ticaretin ilk göze çarpan erdemi, ister Allah vergisi yeraltı kaynakları ve iklim gibi doğal zenginlikleri, isterse çok çalışma, bilinçli yatırım ve hedefi net bir şekilde belirlenmiş politikalarla sonradan kazanılmış olsun, ülkelere karşılaştırmalı üstünlükler temelinde uzmanlaşma ve gelişme şansı vermesidir. Bu suretle ülkeler mukayeseli olarak daha üstün oldukları, daha ucuza maledebildikleri ürünlerde uzmanlaşıp bunları ihraç etmek, buna karşılık görece dezavantajlı oldukları ürünleri de onları daha ucuza üreten başka ülkelere satılmak suretiyle ticaretten kazanç sağlamaktadırlar.

Karşılaştırmalı üstünlük ilkesine göre uzmanlaşıp ticaret yapmanın doğal bir sonucu da israfın önlenmesi ve etkin kaynak tahsisinin sağlanmasıdır. Bu suretle kaynaklar en verimli oldukları alanlarda istihdam imkânı bulmakta, belirli sektörler başka sektörleri olumsuz etkileme pahasına yapay biçimde ayakta tutulmaya çalışılmamaktadır. Üretim faktörlerine üretime yaptıkları katkı oranında üretimden pay vermeyi hedefleyen bir sistem için bu durum aynı zamanda gelirin âdil dağılımına imkân verecektir.¹⁵ Başka bir deyişle, bir sektörde faktörlerin verimlerinin çok üstünde, başka bir sektörde ise çok altında gelir elde etmesi gibi çarpık durumlar enaza indirilebilecektir.

Serbest ticaretin başka bir erdemi korumacı sistemin kaçınılmaz biçimde yolaştığı rant yaratma, adam veya sektör kayırma, rüşvet ve yolsuzluk gibi bir yandan gayri ahlâkî, bir yandan da kaynak israfına yol açan sorunlara geçit vermemesi, rant kollamanın önlenmesidir. Korumanın alternatif maliyeti çoğu kez ağırdır. Desteklenen her sektör, kendisine sırt dönülen, kendi sırtından başka sektörlerle kaynak transferi yapılan başka bir sektör demektir. Serbest ticaret suyun baş aşağı akması gibi eşyanın tabiatına uygun bir durumdur. Buna karşılık korumacılık suyun önüne set çekmek gibi yapay, eşyanın doğasına aykırı bir durumu temsil

¹⁵ Gelir dağılımında adalet konusu başlı başına önemli bir konu olup bu yazının kapsamı dışındadır. Ancak Türkçe literatürde bu konuda yazılanların genellikle eşitlikle adaletin aynı şey olmadığı gerçeğini gözardı ederek gelir eşitsizliğini tartışırken bunu adaletsizlik olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Oysa eşitlik başka, adalet başka şeydir; adalet herkesin hak ettiğini almasıdır, bu da herkesin üretime yaptığı katkıyla doğru orantılıdır. Bu anlamda âdil gelir dağılımının bir ölçüde eşitsiz gelir dağılımı olması beklenen bir sonuçtur.

eder. Gümrüklere duvar ördüğünüz anda orada rant biriktirme şansı başlar. Dış ticaretin daha yüksek korumaya tabi olduğu dönemlerde en büyük yolsuzluk olaylarının gümrüklerde yaşanmış olması boşuna değildir. Benzer şekilde kota uygulamaya kalkılsa ithalat lisanslarının kimlere tahsis edileceğine; belirli sektörlerde koruma sağlanacak olsa listeye hangi sektörlerin gireceğine; korumaların hangi konularda ve ne oranlarda olacağına, belirli bir süre sonra bunların devam ettirilip ettirilmeyeceğine ilişkin her aşamada pazarlıklar, lobiler, rant kollama faaliyetleri, rüşvet teklifleri,... kısaca uygunsuz ve kanunsuz eylemler gündeme gelecektir.

Serbest ticaret sektörlerin rekabet gücü kazanmaları, teknolojilerini yenilemeleri, kalite ve fiyatta yarışabilir hâle gelmeleri açısından da korumacı politikalara göre daha tercihe değerlidir.

Nihayet iktisadî faaliyetin nihai hedefi tüketiciyi tatmin, insan gereksinimlerinin daha çeşitli, daha kaliteli ve daha ucuza karşılanması ise, dolayısıyla refahı artırmak bizim için önemli bir şeyse serbest ticaret korumacılığa tercih edilmesi gereken bir politikadır. Üreticiler açısından da durum farklı değildir. Üretim ve mübadelenin amacı kâr etmek, kaynak yaratmak, büyümek ve sektörün en iyisi olmaksa, bu hedefe serbest ticaret ortamında daha iyi yürünebilir.

Sonuç

Serbest ticaretin yukarıda üzerinde pek durulmamış, ama uzun vadeli sonuçları açısından belki de en önemli yararı, statik bir dünyaya karşı dinamik bir dünyaya kapı aralaması; hayal gücü geniş, yaratıcı beyinlerin yetişmesine fırsat tanınmasıdır. Korumacılık ise, bunun aksine, daralan teknolojik imkanlar, yapay olarak cazip tutulan ama geleceği olmayan bazı iş alanları yüzünden insanların seçeneklerinin ve hayal dünyalarının sınırlandırılması, sonuçta daha statik bir dünyaya, hayal gücü sınırlı, bulduğuyla yetinen ve yeni serüvenlere girmeyi asla göze alamayan bireylerin yaşadığı bir topluma bizi mahkûm kılmasıdır.¹⁶ Çeşitli destek programlarıyla tarım sektörünün küçülmesine izin verilmeyen bir dünyada yıllık 35-40 gün çalışıp devlet desteğiyle geçinmek mümkün olacak, çiftçi çocukları için üniversiteye gitmek hiçbir zaman öncelikli hedef hâline gel-

¹⁶ Serbest ticaret ve korumacılığın durağan ve devingen bir dünya ile insanların hayal dünyalarına etkileri konusuna ilk kez dikkatimi çeken Russell Roberts'a (2002) teşekkür borçluyum.

meyecek, sonuçta nüfusunun yarıya yakını tarımla uğraşan, gizli işsizliğin yüksek olduğu, tarımsal desteğin kamu finansmanı üzerinde ciddi bir yük oluşturduğu, sanayileşme yarışında yaya kalmış bir Türkiye görüntüsünü değiştirmek kolay olmayacaktır. Geleceği olmayan sektörlerin zorla yaşatılmaya çalışılması, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmayan alanlara kaynak aktarılmasının alternatif maliyeti daha yaratıcı, daha yenilikçi, daha yaşama şansına sahip sektörleri doğmadan öldürmek demektir. Tarım sektörünün küçülmesine izin vermeden, “Çin tehdidi” konusunda bazı tekstilcilerimizin zarar edip sektörü terk etmelerini göze almadan katma değeri yüksek, bilgi yoğun ince teknoloji ürünlerine yönelen, yeni karşılaştırmalı üstünlük alanları keşfeden, tarım sektörü sürdürülebilir bir destekle yaşayabilir hale gelen bir Türkiye yaratmanın olanağı yoktur.

Anlaşılabileceği üzere, serbest ticaret risklerden arınmış bir dünya değildir; tersine devlet tarafından korunup kollanmaya mazhar olamamış sektörlerde geleceğin belirsizliği, talepte kaymalar, yeni teknolojik gelişmeler, beklenmedik faktörler gibi nedenlerle talep yetersizliği, finansman sıkıntısı, iflas veya işini kaybetme tehlikesi her zaman vardır. Ancak risk ve belirsizlik, başaramama tehlikesi, düştüğü yerden kalkıp yoluna devam etme veya kendine yeni bir yol çizme çabasıyla dolu bir dünya daha anlamlı bir dünyadır; hayat böyle bir dünyada ancak bizi olgunlaştıran, büyüten ve kemale erdiren bir süreç olabilir. Siyasetin sistem gardiyanları, ekonominin rant dağıtıcıları tarafından korunduğu bir dünyada herkes musluğun başını tutma, iltifata mazhar olma, iktidara gelme, yaygın deyimleriyle “devleti ele geçirme” yarışı içindedir. Bunun aksine devletin yalnızca rekabetin kurallarını koyup denetleyerek hakemlik rolü yaptığı, piyasanın başarısızlığa uğradığı rakipsizlik ve dışlanamazlık özelliği olan (millî savunma, iç güvenlik, adalet ve altyapı, kısmen de sağlık ve eğitim gibi) saf ve yarı kamu malları dışındaki mal ve hizmet üretimini özel sektöre bıraktığı, makroekonomik ve siyasi istikrar gibi genel ve kimseye torpil geçmeyen soyut özendiriciler dışında hiçbir kesime özel imtiyazlar sağlamadığı ortamlarda rant arama faaliyetleri ve yozlaşma enaza inecek, insanlar ve piyasalar kalitede yarışır hâle geleceklerdir.

Son olarak serbest ticaret-korumacılık tartışmalarında kulağımıza küpe olması gereken beş gerçeği şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Korumacılık amaçladıklarının tersi sonuçlar yaratır. Korumacılık sonunda ülke ekonomisi daha rekabet gücü yüksek hâle gelmez, tersine

Piyasa

teknolojide geri, üreticileri dünya ile rekabeti göze alamayan, kalite ve fiyatta yarış yerine korumanın devamı için kaynak harcayan, tüketicileri de kalitesiz malı pahalıya elde edebilen, refah düzeyi düşük bir ekonomi hâline gelir.

- Kendine yeterlik sefalete giden yoldur. “Dışa bağımlı olmamak” veya “tam bağımsızlık” adına ihtiyaç duyduğu her malı kendisi üretmeyi, kimseden bir şey almayı kimseye de bir şey satmamayı hedeflemek bir ülkeyi sefalete götürür. Herşeyi kendisi yapmaya kalkışmak hiçbir şeyi doğru dürüst yapamamak demektir. Otarşı pahalılık, kıtlık, kaynak israfı ve yoksulluk doğurur. Bunun yerine dış dünya ile barışık olup işbirliği, uzmanlaşma ve karşılıklı ticarete yönelmek çok daha akıllıcadır.¹⁷ Korumacılık ve kendine yeterlik bir ülkeyi zenginleştirecek olsaydı, uluslararası ilişkilerde çeşitli nedenlerle cezalandırılmak istenen ülkelere ticari ve ekonomik ambargo konmaz, bu ülkeye ihracat ve bu ülkeden ithalat yasaklanmaz, tersine söz konusu ülke ile serbest ticaret teşvik edilirdi.

- Malların geçmesine izin verilmeyen sınırlardan askerler geçer. Bastiat’ın bundan bir buçuk asır önce söylediği bu veciz söz her zaman kulağa küpe olacak önemdedir. Gerçekten de ticaret ve karşılıklı yatırım savaş olasılığını azaltır, tersine ticaret ve yatırım yokluğu, ülkelerin birbiriyle ekonomik ve ticarî anlamda “irtibatı koparmaları” savaş olasılığını artırır. Hiçbir ülke kendi şirketlerinin yatırım yaptığı bir ülkeyi bombalamak istemez. Mal, hizmet, insan ve fikir trafiğinin işlemediği sınırlardan tank, top, silah ve asker trafiğinin işlenmesi çok daha yüksek bir ihtimaldir.

- Korumacılık insanların hayal dünyalarını sınırlar. Korumacılık bulduğuyla yetinen, doğduğu şehirde ölmeyi bekleyen, baba mesleğine talim etmeyi şiar edinmiş, yeni meslekler, yeni şehirler ve yeni hayatlar kurmayı hayal bile edemeyen ufku ve imgelemi dar bireylerin oluşturduğu statik bir dünyaya kapı aralar. Buna karşılık serbest ticaret hayatı riskleriyle beraber daha anlamlı gören, bulduğuyla yetinmeyen, baba mesleğini önündeki en önemli seçenek olarak görmeyen, yeni meslekler, yeni şehirler ve yeni yaşam tarzları hayal eden, mümkünü gerçek kılmaya çalışan, ufku ve hayal gücü geniş bireylerden kurulu dinamik bir dünyaya yelken açmamızı sağlar.

¹⁷ Mao devriminden sonra yeniden dışa açılmanın başladığı 1978’e kadar Çin’in durumu, Enver Hoca’dan sonra Arnavutluk’un durumu, şimdiki Kuzey Kore ve Küba’nın durumu otarşinin muhtemel sonuçlarına güzel birer örnektir

- Tüm bunların bir özeti olarak zenginlik, refah, dinamizm ve barış eksenli bir dünya kurabilmek için serbest ticaret daha tercihe değer bir yoldur.

Kaynaklar

Acar, Mustafa (2003) "Piyasa'nın 'Görünmez Kalp'i Regülasyona Karşı: Müdahalenin Görünmeyen Sonuçlarına Dair..." *Piyasa*, 2(5): 33-39.

Balassa, Bela vd. (1971) *The Structure of Protection in Developing Countries*, Baltimore: John Hopkins Univ. Press.

Baldwin, Robert E. (1969) "The Case Against Infant-Industry Tariff Protection," *Journal of Political Economy*, Vol. 77, pp. 295-305.

Bhagwati, Jagdish (1988) *Protectionism*, Cambridge, MA: MIT Press.

Bastiat, Frederic (1997) *Economic Sophisms*, (Fransızca'dan çevirip derleyen Arthur Goddard, Henry Hazlitt'in takdimiyle), New York: The Foundation for Economic Education, Inc.

Bovard, James (1992) *The Fair Trade Fraud*, New York: St. Martin's Press.

Caves, Richard E., Jeffrey A. Frankel ve Ronald W. Jones (1996) *World Trade and Payments*, Seventh Edition, New York, NY: Harper Collins College Publishers.

Corden, W. Max (1990) "Strategic Trade Policy: How New? How Sensible?" *World Bank PPR Working Paper*, No. 396, Washington D.C.

----- (1974) *Trade Policy and Economic Welfare*, London: Oxford University Press.

Grossman, G. ve H. Horn (1988) "Infant Industry Protection Reconsidered: the Case of Informational Barriers to Entry," *Quarterly Journal of Economics*, Vol. CIII, pp. 767-787.

Jones, L. Ve I. Sakong (1980) *Government, Business and Entrepreneurship in Economic Development: The Korean Case*, Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.

Kalaycıoğlu, Sema (1991) *Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Karluk, Rıdvan S. (2003) *Uluslararası Ekonomi*, 7. bası, İstanbul: Beta Basım.

Krueger Anne O. (1990). "The Importance of Economic Policy in Development: Contrasts Between Korea and Turkey," in *Perspectives on Trade and Development* (ed.), The University of Chicago Press, Chicago.

----- (1978) *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences*, Cambridge, MA: Ballinger.

----- (1974) "The Political Economy of the Rent-seeking Society," American Economic Review, Vol. 64, pp. 291-303.

Krugman, Paul (1998) *Pop Internationalism*, Cambridge, MA: MIT Press.

Manisalı, Erol (2001) *Yirmibirinci Yüzyıl'da Küresel Kışkaç: Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye*, İstanbul: Otopsi Yayınları.

Mayer, W. (1984) "The Infant-export Industry Argument," *Canadian Journal of Economics*, Vol. 17, pp. 249-269.

Norberg, Johan (2001), *In Defence of Global Capitalism*, (İngilizce'ye çev. Roger Taner,) AB Timbro. (Türkçesi: *Küresel Kapitalizmi Savunmak*, çeviri ve ed. M. Acar ve M. Toprak, Ankara: Liberte Yayınları, 2003).

Roberts, Russell (2002) *Tercih: Bir Serbest Ticaret ve Korumacılık Öyküsü*, (Çev. Mustafa Acar), Ankara: Liberte Yayınları.

Rodrik, Dani (1995) "Trade Liberalization, Competitiveness and Industrial Policy: Major Conceptual Issues," in Refik Erzan, eds., *Policies for Competition and Competitiveness The Case of Industry in Turkey*, Vienna: UN Industrial Development Organization.

Seyidoğlu, Halil (2003) *Uluslararası İktisat*, 15. baskı, İstanbul: Güzem Yayınları.

Tyson, Laura D'Andrea (1992) *Who's Bashing Whom? Trade Conflict in High-Technology Industries*, Washington, D. C.: Institute for International Economics.

Stiglitz, Joseph E (2003) *The Roaring Nineties: A New History of the World's Most Prosperous Decade*, W.W. Norton & Company. (Türkçesi: *90'ların Yükselişi*, İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı, 2004.)

Yılmaz, Şiir E. (1992) *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayın no:178.